

Asia: VN/35745/2023

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle opintoetuslaiksi ja eräiksi muiksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Esityksen yleiset tavoitteet

Helsingin yliopiston pitää hallituksen esityksen tavoitteet yleisesti kannatettavina.

Hallituksen esityksen tavoitteena on mahdollistaa ensisijaisesti täysipäiväinen opiskelu, turvata opiskeluaikainen toimeentulo, vahvistaa opintotuen kannustinelementtejä sekä tukea opintojen läpäisyä tavoiteajassa. Lisäksi vahvistetaan kaikkein heikoimmassa asemassa olevien opiskelijoiden asemaa, vähennetään alaikäisten velkaantumista ja turvataan perheellisten opiskelijoiden asemaa. Tavoitteet ovat myös yliopistojen näkökulmasta erittäin kannatettavia. On kuitenkin huomattava, että kuluvalle hallituskaudella on annettu erittäin monia opiskeluun ja opiskelijoihin vaikuttavia hallituksen esityksiä ja osa lakimuutoksista on jo tehty. Hakijan ja opiskelijan näkökulmasta uudistuksia on paljon, ja niiden yhteisvaikutusta voi olla vaikea arvioida.

Hallituksen tavoite on lisätä voimakkaasti korkeakoulutettujen nuorten osuutta, ja yliopistot ovat lisänneet ja lisäävät edelleen aloituspaikkamääriä ja siten opiskelijoiden määrää. Yliopiston näkökulmasta on keskeistä, että yliopistoon saadaan opiskelukykyisiä opiskelijoita, joilla on myös taloudelliset edellytykset suorittaa tutkinto. Korkeakoulutettujen osuuden valtakunnallinen kasvattaminen tarkoittaa rekrytointipohjan laajentamista, jolloin myös vähävaraisemmista perhetaustoista tulevien tulisi olla mahdollista opiskella. Koska opintotuki esityksen mukaan olisi jatkossakin lainapainotteinen, on mahdollista, että tämä sulkee pois osan potentiaalisista yliopisto-opiskelijoista. Iso lainamäärä valmistumisvaiheessa ei välttämättä houkuta yliopisto-opintoihin, jotka ovat suhteellisen pitkäkestoisia mm. ammatilliseen koulutukseen tai ammattikorkeakoulututkintoon verrattuna. Tutkinto ei myöskään takaa työllistymistä koulutusta vastaaviin tehtäviin.

2. Opintorahan, asumislisän ja opintolainan valtiontakauksen myöntäminen ja määrät

Pääkaupunkiseudulla on muuta Suomea korkeammat peruselinkustannukset, jonka takia opintorahan ja asumislisän määrät ovat erityisesti pääkaupunkiseudulla opiskeleville niin matalat

etteivät ne riitä peruselinkustannusten kattamiseen. Täysipäiväisen ja tavoiteajassa tapahtuvan opiskelun mahdollistamiseksi tulisi opintorahan ja asumislisän tasoa korottaa. Viitebudjettien laskelmien mukaan pääkaupunkiseudulla opiskelijan tuki ei riitä kohtuuhintaiseen elämiseen. Tämän lisäksi on huomioitava, että viitebudjetin laskelmissa on laskettu opiskelijan asuvan opiskelija-asunnoissa, joita ei riitä kaikille niistä tarvitseville opiskelijoille.

Asumislisä tulisi sitoa indeksiin, kuten opintotuen uudistamisen työryhmän muistiossa (30.1.2025) on tuotu esiin. Ennen asumislisälle siirtämistä asumistuen tasokorotusta ei oltu tehty kymmeneen vuoteen. On huomattava, että jo opiskelijoiden siirtyminen yleisestä asumistuesta asumislisälle on ollut heikennys opiskelijoiden asumisen tukeen.

Helsingin yliopisto huomauttaa, että opintolainan osuus opintotuesta on jo 60%, mikä heikentää koulutuksen saavutettavuutta ja kasvattaa riskiä siitä, että opiskelijat joutuvat tekemään enemmän ansiotyötä opintojen ohessa täyspäiväisen opiskelun sijaan. Tästä voi aiheutua opintojen hidastumista sekä riskiä opintojen keskeyttämisestä. Taloudellisen epävarmuuden vaikutukset opiskelijoiden hyvinvointiin ja mielenterveyteen olisi hyvä tunnistaa osana opintotuen riittävyden arviointia. Opintotuen lainapainotteisuuden kasvu saattaa vaikuttaa erityisen kielteisesti vähävaraisista perheistä tulevien sekä ensimmäisen sukupolven korkeakouluopiskelijoiden koulutukseen hakeutumiseen, mikä voi heikentää koulutuksellista yhdenvertaisuutta.

3. Opintotukeen oikeuttavat opinnot ja tukiaika muissa kuin korkeakouluopinnoissa

Ei lausuttavaa.

4. Opintotukeen oikeuttavat opinnot ja tukiaika korkeakouluopinnoissa

Helsingin yliopisto näkee, että tukikuukausia tulisi olla riittävästi, jotta opiskelijoilla olisi mahdollista opiskella opintotuella eikä pudota tarpeettoman nopeasti muille tuille tai joutua turvautumaan ansiotyöhön. Opintotukikuukausien määrän nostamista puoltaa se, että opiskelijat ovat siirtyneet pois yleisestä asumistuesta, mikä kasvattaa painetta käyttää tukikuukausia kesällä.

Helsingin yliopisto pitää kannatettavana harkinnanvaraisten tukikuukausien joustoja. Joustot parantavat järjestelmän toimivuutta ja tunnistavat paremmin opiskelijoiden erilaisia elämäntilanteita. Joustot ovat kannatettavia myös sen takia, että ne parantavat opiskelijoiden yhdenvertaisuutta, koska opiskelijoiden elämäntilanteet, terveydentila sekä perhevastuut vaihtelevat huomattavasti. Helsingin yliopisto näkee, että harkinnanvaraisten lisätukikuukausien ehtoja on kevennettävä niin, että pidennykselle asetetuiksi riittäisi ainoastaan painava syy. Lisäksi pidennyksen saamisessa olisi huomioitava myös omien huollettavana olevien lasten hoitovastuu sekä muut merkittävät hoiva- ja omaishoitovastuut.

5. Huoltajakorotus

Helsingin yliopisto kannattaa huoltajakorotukseen esitettävää korotusta.

6. Oppivelvollisen erityinen asumislisä ja koulumatkatuki

Ei lausuttavaa.

7. Opintolainan myöntäminen ja valtioneuvoston takaus

Ei lausuttavaa.

8. Luottolaitoksen velvollisuudet ja opintolainan takaisinmaksun vaatiminen

Ei lausuttavaa.

9. Korkeavastuu

Helsingin yliopisto pitää opintolainan korkojen pidempää pääomitusjaksoa lähtökohtaisesti kannatettavana, sillä se helpottaa valmistuneiden siirtymistä työelämään ja vähentää välitöntä taloudellista painetta opintojen päättymisen jälkeen. Viidennen korkeavastuuksikauden poistaminen merkitsee käytännössä leikkausta pienituloisimmille opintovelallisille, minkä vuoksi Helsingin yliopisto ei kannata muutosta. Viidennen korkeavastuuksikauden poistamisen vaikutuksia tulisi tarkastella myös syrjäytymisriskin ja taloudellisen haavoittuvuuden näkökulmasta, sillä muutos kohdistuu pienituloisimpiin valmistuneisiin.

10. Opintolainahyvitys

Helsingin yliopisto kannattaa sitä, että esityksessä lisätään joustoja opintolainahyvityksen määräaikoihin. Helsingin yliopisto kannattaa muutosta, että jatkossa myös lääkärintodistus riittäisi todisteeksi opintojen viivästyisestä.

Helsingin yliopisto huomauttaa, että esitetyt opintolainahyvitykseen tehtävät muutokset heikentävät sen kannustinvaikutusta suhteessa määräajassa valmistuviin.

Kandidaatin ja maisterin tutkintojen opiskeluoikeudet saavan opiskelijan tutkintojen tavoitteellinen suoritus-aika on useimmissa tapauksissa viisi vuotta ja opiskelijalla on seitsemän vuotta aikaa suorittaa tutkinnot. Tämän jälkeen on mahdollista hakea lisää aikaa. Näistä on säädetty yliopistolaisissa. Hallituksen esityksessä lähdetään opintolainahyvityksen osalta yliopistolain mukaisesta tavoiteajasta, jolloin 8 000 euron ylittävän lainaan osalta hyvitys olisi 45 %. Esityksessä on termi 'määräajassa tutkinnon suorittanut lainansaaja', jolloin hyvitystä myönnettäisiin huomattavasti vähemmän eli 30 % 8 000 euron ylittävän lainan osalta. Hyvityksen enimmäismäärä olisi 7 000 euroa. Tutkinnon suorittamisen määräaika olisi tavoiteaika lisättynä yhdellä lukukaudella tai -vuodella. Yliopistolaki ei tunne 'määräajassa' valmistumista, sen sijaan ehdotetut opintolainahyvityksen termit vastaavat yliopistojen perusrahoituksen laskentakriteerejä: tavoiteajassa suoritettujen tutkintojen lukumäärää painotetaan kertoimella 1,8 ja enintään 12 kuukautta tavoiteaikaa pidemmässä ajassa suoritettujen tutkintojen lukumäärää kertoimella 1,3. On sinänsä myönteistä, että opiskelijoiden opiskeluaikojen tavoite ja yliopistojen rahoituksen kriteeri lähentyvät toisiaan.

On kuitenkin haasteellista, että termien kappalemäärä kasvaa, sillä opiskelijoiden voi olla jo nyt haasteellista hahmottaa, mihin mennessä heidän oletetaan suorittavan tutkintonsa. Koska opiskelijavalinnassa myönnettävä opiskeluaika on pidempi kuin esitetty opintolainahyvityksen määräaika, vaarana on, että opiskelijat hakevat lisääikää jo 'määräajan' päätyttyä. Lisäajan haku tuli maksulliseksi valtioneuvoston asetuksella 1.1.2025 alkaen.

Esityksen mukaan opintolainahyvityksestä suurimman taloudellisen hyödyn saisivat tavoiteajassa valmistuvat. Helsingin yliopistossa tavoiteaikainen valmistuminen on lisääntynyt. On kuitenkin eroja eri alojen välillä siten, että parhaiten tavoiteajassa valmistuvat pääsääntöisesti ne opiskelijat, joiden tutkinto antaa ammatillisen kelpoisuuden. Ns. generalistialoilla on yleensä pidemmät opiskeluaajat. Esityksen mukaisilla opintolainahyvityksen säännöillä tuettaisiin yhä syvemmin tätä alojen kahtiajakoa.

11. Takausvastuulaina ja sen perintä

Helsingin yliopisto pitää opintolainavelvollisten aseman parantamista kannatettavana.

12. Muut liitelait

Helsingin yliopisto pitää kannatettavana, että luodaan uusi opintoetuslaki, joka on nykyistä opintotukilakia selkeämpi.

13. Esityksen vaikutusarviot

Vaikutusarviossa olisi hyvä ottaa huomioon, miten esitys vaikuttaa eri opiskelijaryhmiin (esimerkiksi perheelliset opiskelijat, kansainväliset opiskelijat, opiskelijat, joilla on terveydellisiä haasteita, sekä matalan sosioekonomisen taustan opiskelijat).

Vaikutusarvioissa olisi perusteltua kiinnittää huomiota myös siihen, miten opintotuen lainapainotteisuus vaikuttaa korkeakoulutuksen saavutettavuuteen pitkällä aikavälillä.

14. Muita huomioita

Helsingin yliopisto korostaa, että esityksessä tulisi huomioida nykyistä paremmin pääkaupunkiseudun muuta Suomea korkeampi kustannustaso.

Linna Lauri
Helsingin yliopisto - Sari Lindblom, Rehtori